

Elindultunk szép hazánkból...

Sorsfordulón anyanyelvűségünk?

Nálamnál illetékesebbek is fölteszik, illetve megkerülik vagy elhallgatják a kérdést: *Vajon mindig tudjuk, mit teszünk, s merre tartunk?* Azt ugyanis tudjuk, hogy e kettőtől merőben eltérhet az, amit akarunk, amit látunk vagy láttatunk, s amit mondunk erről s arról.

De ki nem mondvá is itt van a levegőben a másik dilemma: *Vajon nem igaz, vagy csak mindegy nekünk, ha „mint oldott kéve, széthull nemzetünk”?*

Anyaországunk nevében – kormányoldalról és ellenzékiről – el-elhangzik a „megnyugtatás”: **Úgy támogatjuk a határon kívülre rekesztett nemzetrészek mai fiataljait, hogy otthon maradjanak. Mert, ugye, kell az otthoniaknak a magyar értelmiségi** – még ha ott nem tanulhatnak is anyanyelvükön, vagy ha onnan (többek között e körülmények folytán) Kanada, Dél-Afrika vagy Új-Zéland felé folytatódik is a kivándorlásuk. Ez már egyébként is az ő dolguk, nem szólunk bele, miként eddig sem tettük. (Aki persze nem akarja észrevenni, az nem veszi észre, hogy a jelszó zömében csak ritkán, csak a nemzetben gondolkodni és cselekedni képes és kész politikusok ajkán hangzik emígy: *...hogy otthon maradhassanak, ill. hogy nemzetrészként otthon megmaradhassanak.*) Más szóval: csak ők ide ne jöjjenek se letelepedni, se dolgozni, se tanulni!

Ugyanakkor a rengeteg fölhevítő reklám írvamondva jelen van az anyaországban (utcán, tévében, metróban, kólában, minden lépésben), a hazaiaknak szánva: **Tanulj (idegen) nyelvet külföldön! Próbálj munkát vállalni a Nyugati-parton! Vár rád a világ!** S az már a magánügyed, hogy kint maradsz-e. És: Azon vagyunk s legyünk, hogy külföldiek pedig mihozzánk jöjjenek tanulni (persze, nem a hazatanácsolt magyarok, és, persze, nem magyarul).

A **vajon-ok** közül csak még egyet: *Vajon kit akarunk áltatni azzal, hogy úgy teszünk, mintha a határon túli magyarság anyanyelvű fölsőoktatásának ügye megoldódóban lenne – akárhol is?* Tudjuk, hogy ez nem igaz. Miként az sem igaz, hogy ettől nem függ az

egész nemzet megmaradása. („Kis lépésekben...” – egyet jobbra, kettőt balra!)

Csak hát ki mit ért ma **nemzet-en** és **megmaradás-on**, **anyanyelvűség-en**, **kis népek kultúrájáján**, **emberi jog-on**? Pirosfölsőt, töltelékszót vagy akármit, elavult fogalmakat egy olyan korban, amikor hallgatva is voksolunk és tapsolunk a király új ruhájának?

A **többynnyelvűsödés** tömegessé válása immár Magyarországon is kampánnyá vált. Éppen ideje! Egy ilyen átfogónak induló kommunikációs változás azonban szükségessé tette volna, hogy **egyidejűleg anyanyelvünk gondozásában is elkezdődjön – s végbe is menjen** – megfelelő súlyú és méretű **„történelmi hozzáigazodás”**, hogy nyelvünk majd az új évszázadban is megfelelhesen anyanyelvi rendeltetésének. Mégpedig lehetőleg *mindhárom nemzeti régióban*: az anyaországban, a határon túli nemzetrészek körében és a világmagyarság szórványában. – Helyzeti, megélésbeli, világszemléleti és korosztálybeli pluralizmusunk, úgy vélem, nemhogy akadálya lett volna vagy lenne egy ilyen közös irányvételnek, hanem inkább előfeltétele volt és maradt.

Idegen nyelv(ek) tanulásában és (azzal párhuzamosan) ugyanis az **anyanyelv** megtartó, sőt korszerű fölfejlesztésében nemcsak **mindenütt érdekelt a magyarság**, hanem érdekeltek **a szomszédnépek is**, illetve (az egyes nyelvközösségek számbeli és kulturális erejével fordított arányban) az egész emberiség. Ezek az érdekek jól megférhetnek egymás mellett, sőt

egymást is erősíthetik, hogyha okosan és önzetlenül rakjuk össze a magyar és a nem magyar szándékokat.

Ebben a tudatos és átfogó anyanyelvépítésben **nemcsak a szókészlet** gondozásával kellene törekednünk anyanyelvünk megszilárdulására, hanem (korszerű továbbépülésének életfeltételeit keresve és építve) szükség lenne az anyanyelvi kommunikáció teljes eszköztárának a tudatos gondozására, mégpedig fokozottabban a kis nyelvközösségekben, tehát a mi anyanyelvünkben is.

Nem pusztán a közérthetőség kiterjesztésére gondoltam tehát, s nemcsak az idegen szöveg- és fogalomáradat lefordíthatóságára, adaptálására kellene törekednünk, hanem anyanyelvű közösségi életünk kommunikációjának átfogó kielégítésére is, hogy az **stílusárnyalatokban és grammatikai részrendszereiben is** jól funkcionálhasson. Állítsunk gazdag, alkotó önkifejezésünk szolgálatába minden olyan (tartósan megmaradt és új) nyelvelemet, melyek a magyar nyelv szellemét követve leginkább megfelelnek korunk követelményeinek!

Annál lehetségesebb ez az igény, minél figyelmesebben szelektálunk, minél gondosabban őrizzük meg anyanyelvünkben mindazt, ami differenciált kifejező erejét ma is jól szolgálja. Többek között ilyenekre gondolok: *vonzatok, alakulatok, toldalékok részrendszerei, szórendi hagyományunk*; illetve külön ezekre a sajátosságokra: *a műveltető ige, a névelőhasználat, a „magyar partitívusz”, vagyis a névelőtlen főnév és a grammatikai egyes szám sajátos szerepe.*

Bizonyára az eddigiekből is látszik, hogy nem „a magyar nyelv” ügyéről szándékozom szólni, hanem a nyelvközösségek **anyanyelvről**, elsősorban a mi **anyanyelvűségünkről**. Nem véletlenül, persze, hiszen ezen a századfordulón sok más népnek (a kisebbeknek!) szintén anyanyelveik is a (várható) nyelvi gondjai és törekvései, és rendeltetésénél fogva az anyanyelvet világszerte másképp és másért tanulják és építik.

A közelmúltbeli ez irányú tanácskozások és tapasztalatok azt sugallják, hogy a *magyar értelmiségnek*, főképpen pedig a magyar *nyelvésztársadalomnak* vállalnia kellene az erkölcsi felelősséget azért, hogy belátható időn belül megszülessen és elkezdődjön az **anyanyelvi fölkészítés** stratégiája, és azért is, hogy ez mindeddig nem készült el. Szükség lett volna rá, és talán még nem késtünk el vele.

Mindenekelőtt ilyen *elvi teendőkre* gondolok:

- Fölfrissíteni és konkrétumokkal korszerűsíteni a magyarság *anyanyelvtudatát*. Semmi esetre sem azzal, persze, hogy a magyar nyelv (vagy bármelyik is) „**hányadik helyen áll**” a szépségi vagy a tökéletességi ranglistán, hanem azzal, hogy **egy-egy népnek mennyit ér**, ha anyanyelvi készségét a kornak megfelelő szintre tudja emelni – még ha ez a kis közösségeknek százszorta nehezebben megy is, noha önáluk az százszorta idősebb.
- Továbbá fölfrissíteni azzal, hogy bár semmi sem pótolhatja az intenzív és átfogó idegennyelv-tanulást, valamelyik világnyelvét mindenekelőtt, **az anyanyelv kellő ismerete ma is a legfontosabb**. Sőt: külön az anyanyelv fejlesztése, és külön az anyanyelvi készségünké, főleg ezekben az években. (Lásd: Magyar Nyelvőr, Anyanyelvtudatunk a mostani századfordulón, 2002., 3. szám.)
- Gondolok továbbá az anyanyelv és a világnyelv(ek) egymást kiegészítő, de **sohasem egymást pótló** kapcsolatának átfogó szakmai és nyilvános ismertetésére, és persze, a kampány buktatóira is. Valamint az *anyanyelv*, a *világnyelv(ek)* és a *többségi nyelv* gyakorlati és tudatbeli viszonyának és ügyének nyílt, hatékony és tervszerű vizsgálatára.
- És gondolok a többnyelvűsődéssel együtt járó és folyamatosan növekvő **anyanyelvi készség-hézagok** megvizsgálásának és elhárításának időnkénti átfogó megszervezésére.

Célszerűnek látszik annak elgondolkodtató és cselekvésre késztető tudatosítása is, hogy anyanyelvünk (miként sok másik kis nemzeté) századunk kezdetén **sorsfordulóhoz** érkezett. Úgy tűnik azonban, mintha tabut csinálnánk ebből, noha ennek a mérlegetése indokolt és sürgős lenne.

Anyanyelvünk korszerűsítésének bevezetője lehetett volna már eddig is pl. a **közösségtudat** erősítése. Anyanyelv ugyanis csak közösségben jöhet létre, csak ott fejlődhet és maradhat fenn. A közösségi létet azonban a világháló, a telefax és a műholdak, valamint a mobiltelefon világában nem csupán földrajzi egységben képzelhetjük el, illetve valósíthatjuk meg.

A korszerűsítés föladatakörébe tartozhatna – noha inkább az anakronizmus csökkentésének nevezhetnénk – széleskörűen a köztudatba vinni, hogy az

anyanyelv életképes szintű elsajátításához, többnyelvű közegben (s immár ilyen közeggé válik az anyaország is, ill. a legtöbb kis nyelvközösség Európában), **eleve nem elég a családi környezet**, sőt még az anyanyelvű általános iskola sem. Az anyanyelvűség ugyanis sokrétű jelenség, melynek föltételei a többségi gyerekeknek, de főleg a nagy nyelvközösségbelieknek (tehát Budapesten, Belgrádban, Washingtonban, de Kisújszálláson is) eleve adva vannak, ezért ott (még) nemigen tapasztalják a jelentőségét, sőt a mibenlétét sem.

Anyanyelvünk egységes fejlődésének történelmi fontosságot ad, hogy **egynemzetű** nyelvközösség vagyunk (szemben pl. az angollal), és **egynyelvű** nemzet (szemben a belgával például), de széttagolt és szétszórt nemzet és nyelvközösség, és a beindult globális változásokhoz viszonyítva kis nemzet és kis nyelvközösség. Mint sok másik. – Ezek nem mellékes tények, sőt lényeges meghatározói lehetnek az anyanyelvünket és anyanyelvűségünket korszerűsítő, de máris késésben levő stratégiának.

A „korszerűsítés”-ként célszerűen megnevezett **anyanyelvi önvédelemnek és anyanyelvi egységünk erősítésének szükségességét** többen kétségbe vonják, és elutasítják a tervszerű szakmai beavatkozás gondolatát. Ennek *többféle oka* lehet.

Vannak ugyanis, akik úgy látják, hogy szétszórtságunkban – kis nyelvközösség lévén – *nincs esélyünk* anyanyelvünk megtartására, főleg a határokon kívül (tehát e szerint a világmagarság diaszpórájában még kevésbé, mint a Kárpát-medence peremmagarságában). De lehet oka a *közöny* is, vagy hogy csak a magunk nemzedékében gondolkodunk. De dominánsabb ezeknél az **anyanyelvtudat passzivitása** azok körében, ahol a helyzeti adottságok révén az anyanyelvi elidegenedésnek az esélyét (eddig) eleve elhárították. És tapasztalhatjuk az ellenzést olyanoktól is, akik nyelvünk közösségi megtartásában már nincsenek érdekelve, hiszen unokáikkal vagy **a családi asztalnál már nem is magyarul beszélnek**. Végül pedig azok részéről, akik eleve *másik (nagy) nyelvközösség* tagjaiként gondolkodnak.

Néhány évvel ezelőtt értesültem a Kossuth rádióból, hogy elkészült **az európai nyelvek múzeumának** a terve. (Nem kizárt, hogy azóta már ez a múzeum is fölépült.) A televízióból pedig arról – szintén évekkal ezelőtt –, hogy a tudományos előrejelzés szerint a ma élő kis nyelvek ötven százaléka, a globális változások következtében, a huszonegyedik században el fog tűnni. *Rajtunk is múlik* (szerencsére), hogy századunk vé-

gére a magyar nyelv és a magyar nyelvű kultúra ne csak múzeumi tárgy legyen. E tekintetben ezért a felelősség a mienk, s a magyar értelmiségnek vállalnia kellene.

Bizakodással nem lenne összeegyeztethető, hogyha hitelt adnék a fönti közvetett vagy közvetlen jóslatoknak. Úgy érzem viszont, hogy van elég otthoni és itteni tapasztalat az anyanyelvtudat és az anyanyelvűvállalás **degradálódásáról**.

De Brassótól Budapesten át Pozsonyig és Újvidékig tragikus gyakorisággal megesik mégis, hogy a magyar szülők és fiatalok a **létező magyar oktatási intézmény helyett is** az idegen nyelvet választják, mondván, hogy „a megélhetéshez az ígér alapot.” Az, hogy a szülők néha többé-kevésbé **lemondanak gyerekeik oktatásának anyanyelvűségéről**, eddig is megvolt. Az anyaországban ez eddig nem hatott ki jelentősen az általános nyelvhasználatra, sőt az érintettek nagy része – a közoktatás további szakaszán vagy a helyi magyar nyelvközegben – a keletkezett **anyanyelvi hézagot** viszonylag pótolni tudta, sőt pótolta akaratlanul is. A határon túl viszont sok évtizedes ez a jelenség, és az esetek nyolcvan százalékában már a második vagy akár az első nemzedék asszimilálódását is jelentette.

Századunk többnyelvűsödési periódusában várhatólag az **anyaországi idegen nyelvű** tanintézményekben is megnő a magyar anyanyelvű diákok számaránya, az emiatt is rendkívül fontos *anyanyelvi hézagpótlás esélye* pedig drasztikusan csökkenni fog. Ennek már számos előjele tapasztalható egyre gyakrabban.

A többnyelvűsödésre és az anyanyelvi fölkészülésre azonban akkor is szükség lett volna, és lesz is, hogyha Magyarország netán csak később csatlakozna az Európai Unióhoz, vagy ha később sem csatlakozik.

Azt az állítást aligha kell érvekkel alátámasztanunk, hogy a századfordulón egészen más anyanyelvi helyzetbe kerültek az európai **kis nyelvközösségek**, mint amilyenben eddig voltak, és mint amilyenben a nagyok vannak is általában. Másfajta stratégia kellett pl. egy nyelvi világhatalom megtartásához, mint bármelyik kis nyelvközösség önvédelméhez.

Bár döbbenetesen kevés, de némi reményt ad viszont az, amit például *egyes magyar nyelvészek* a „legnagyobb tanterem”-ben, vagyis a tömegtájékoztat-

tásban tesznek ma azért, hogy a magyar lakosság figyelmét ráirányítsák anyanyelvi készségünk használatának és fejlesztésének lehetőségeire. Teszik ezt nyilván azért is, hogy a csatlakozási sorsfordulót segítsenek **anyanyelvünkben túlélni**. (Konkrétan: annak mámorát, forgatagát, útvesztőit és kollektív tudatzavarát és zavarosait súlyosabb károsodás nélkül elhárítani.) Biztató jel, még ha mennyiségében és (faj)súlyában elégtelen is. Műholdas és világhálós közvetítéssel ugyanis ennek a tízszerese kellene. Persze, a határon túl ennek a tizede sincs meg, noha a tízszerese is csak akkor vezethetne célra, hogyha az *kiegészíteni, nem pedig helyettesíteni* akarná a nem létező intézményes anyanyelvű oktatási rendszert., mindenekelőtt a pedagógusképzésben (s nem pl. a virágkötészetben).

Optimizmusom nem abból fakad, hogy nem látok nyelvi veszélyeztetettséget, hiszen *nem is a magyar nyelvet félttem*. Azon alapul, hogy látok **esélyt a magyarság anyanyelvi fölkészítésére** – hogyha elegendő és eléggé fölismerjük ennek szükségességét, és hogyha elegendő vállaljuk is az erkölcsi és a szakmai felelősséget a megvalósításáért. És: nemcsak föltételelesen jelent biztatást számomra sok(!) vidéki, fővárosi és határon túli jó művelődési kezdeményezés, sőt már beindult folyamat is, melyek ha többé-kevésbé csak közvetve is, de erősíthetik, és erősítik is a magyarság anyanyelvtudatát.

Tagadhatatlan, hogy a föntiekhez nemcsak egyéni és kollektív nyelvészeti helyállás kellene, hanem jó együttműködésen alapuló jó **nyelvpolitika**, de szerencsés nemzetközi helyzet is. Igaz, egyik tényező sem reménytelen, csak hát a reménynél sokkal több kell ahhoz, hogy esélyünk valós lehessen.

Úgy érzem, most kell hangsúlyozni, hogy **van mit féltünk** az elhalástól vagy az elkallódástól. Szellemi örökségként ugyanis nemcsak a több ezer éves magyar nyelvet kaptuk elődeinktől, hanem az áldozatvállalás rengeteg példáját is. Többek között a Domonkos-rendi *Julianus* bátor szerzetescsoportjától. Ma már elképzelhetetlen, hogy ezek a szerzetesek milyen nehéz körülmények között vállalkoztak **magyar anyanyelvűek hazamentésére**. (Még ha akkor nem mondta is magát „nemzet”-nek a magyarság.) És örököltük *Széchenyitől* anyanyelvi és anyanyelvű kultúránk ügyének tudományos és országos fölkarolását. Anyanyelvünk megbecsülésére és megőrzésére a viharos huszadik századból kaptuk örökségül *Bárczi Géza* egyetemi tankönyveit, *Lőrincze* emberközpontú rádióötperceit, *Kodály* és *Illyés* anyanyelvünkben ihletett példa-

képét és tanítását, valamint tudományos útravalót még sokaktól. Emlékük él, bátorít és segít, ha igazán akarjuk, hogy széthullott nyelvközösségként is megtarthassuk anyanyelvünket a huszonegyedik században.

A századforduló új hullámának félreértése (netán félreértetése) következtében ez a „praktikus” szemlélet gyökeret verhet, s nemcsak Budapesten, hogyha egyre több magyar szakember *csak világnyelven publikál*, és hogyha folytatódik anyanyelvünk elidegenedése a *magyar észjárástól* és a magyar ajkú lakosság elidegenedése saját anyanyelvétől annak döbbenetes társadalmi degradálása folytán.

A javasolt anyanyelvi stratégiában arra kellene törekednünk, hogy anyanyelvünk továbbra is nyitott legyen ugyan az új fogalmak befogadására, de köznyelvünk szintjén képes is legyen azok könnyed és világos jelölésére (lehetőleg a „*sulinet*”-szerű nyegleség nélkül!). Mert anyanyelvünknek mindenekelőtt az a rendeltetése – a huszonegyedik században is –, hogy **érthető legyen a magyarság egésze számára, mégpedig anyanyelvként**.

A föntiekkel összhangban a többnyelvűsödés a nemzet szellemi fölemelkedéséhez vezethetett volna és vezethetne, hogyha anyanyelvünk lépést tartana ezzel a fejlődéssel. Ez lenne a föltétele annak is, hogy a két külső régió magyarsága (a határon túli peremmagyarság és a diaszpóra világmagyarsága) továbbra is az anyaországi magyar nyelvhasználatban láthassa és érezhesse az **anyanyelvi eszményt**, forrást és menedéket.

A többnyelvűsödés folyamata – akárhány idegen nyelvről lesz is szó – csak növelheti a pozitív beavatkozás esélyét, hogyha a vele járó **nyelvi tudatosodást** majd az anyanyelv ügyéért felelős szakemberek célszerűen kihasználják arra, hogy a magyarság anyanyelvi és anyanyelvű kultúrája is megfelelően gyarapodjon.

Mi magunk a három nemzeti régióban (tehát az anyaországban, a határon túl és a diaszpórában) annyira **más-más anyanyelvi körülmények között** élünk, annyira más-más reménnyel és eséllyel, hogy a „hol is tartunk anyanyelvünkben?” kérdése együtt nem válaszolható meg. Mindenesetre odakint egészen „másutt” tartunk, mint ideát, az anyaországban.

Fontos lenne, hogy *ne áltassuk magunkat, se egymást*. Még és már ugyanis ott tartunk, hogy akiknek eleve adva lenne az anyanyelven való tanulás lehetősége, azoknak bizonyítani, bizonygatni kellene, hogy *anyanyelvünket a modern korban még inkább tanul-*

nunk kell, és tanulnunk érdemes ahhoz, hogy életképes maradjon, vagy hogy olyanná váljon. De rendszerint nincs meggyőző példakép, és nincsen, aki bebizonyítsa nekik. És még kevésbé van, ki sikerrel bizonyítaná, hogy **kisebbségi helyzetben – hosszú távon és életképes szinten – anyanyelvet megtartani csak anyanyelvű és önálló teljes oktatási rendszerben lehet**, azaz: legalább annyira ép anyanyelvűséggel, mint amilyen a többségi diákoknak eleve adva van. Viszont nincs miért bizonyítanunk, hogy a határon túli magyarságnak is emberi joga, hogy anyanyelvét intézményesen is elsajátíthassa, fejleszthesse és megtarthassa. Csakhogy ez a joga nem érvényesülhet önálló anyanyelvű felsőoktatás nélkül. (Ezt azok tudják legjobban, akik konokul ellenzik a kisebbségi oktatási rendszer önállóságát.)

Végül is milyen stratégia felelhetne meg anyanyelvünk huszonegyedik századi arculatának? Elsősorban nyelvpolitikai és nyelvvelvelési stratégiára gondolok, de az lenne indokolt, hogy az anyanyelvű kultúrának szinte minden ága jelentős szerepet vállaljon benne. – Hogyha viszont kétségek vagy nehézségek merülnek föl, hogy ti. „*kell-e, megéri-e, lehet-e?*”, akkor nyíltan azok tudtával is adjuk meg a választ – bármilyen lesz is az –, akiknek apja, testvére, férje, szülei, nagyszülei **a magyar nyelvért haltak meg a huszadik században** (pl. a délvidéki vérengzésben vagy a málenkij roboton). A ránk bízott anyanyelvért ugyanis felelősséggel tartozunk a „belépés”-kor is.

Néhány kulcsfontosságúnak vélt gondolat vagy kérdés említésével, valamint konkrét teendők javaslatával zárom fejtegetésemet.

Kulcsfontosságúaknak vélem többek között az alábbiakat:

1: Amit teszünk Kolozsváron, Szabadkán, Budapesten vagy Beregszászban, az **sohase ártson** anyanyelvünk és a nemzet egységének, se valamelyik nemzetrésznak!

2: Világosan kellene látnunk és láttatnunk, hogy egy olyan kicsi és széthullott nyelvközösségben, mint a magyar, mik **az egységes fejlődés és megmaradás minimális föltételei**. (Azt, hogy **nyelvi és nemzeti egység** nélkül a nemzettörzs esélye is kérdéses, remélhetőleg nemcsak azok tudják jól, akik hévvel és ügyeskedéssel ellenzik az egységtörekvéseket.) Elsősorban nem területről van szó, hanem emberekről, em-

berek anyanyelvi készségéről s anyanyelvű kultúrájáról. Ez az első alapelv, mely meghatározója lehetne törekvéseink összehangolhatóságának és őszinteségének.

A peremmagyarok és a diaszpóra anyanyelvi helyzetét az anyaországi nyelvészek és politikusok, valamint az itteni közélet egyéb irányítói nemcsak illetékesek lennének jól ismerni, hanem kötelesek is, hogy majd **egész nemzetben gondolkodva** szólhassanak a határok mindkét oldalán, vagy akár Sydney-ben is, nemcsak Brüsszelben.

3: A mi esetünkben szabad-e s lehet-e egymástól szétválasztani **anyanyelvet és nemzetet**, amikor a megmaradásról van szó?

4: Önálló anyanyelvű **felsőoktatás** nélkül (a több évtizedes mellébeszélés után) **életképes magyar értelmiséget** nevelni már nem illúzió, hanem tévedés, de még gyakrabban megtévesztés.

5: Az **önálló anyanyelvű oktatási rendszer** létrehozásának diszkrimináló elodázása vagy akadályozása a határon kívül nem az egzakt lehetőség hiányza miatt történik, hanem hiányzik a politikai belátás, illetve a többségi hegemonizmus és bizalmatlanság megszüntetése. Eddig is ez volt az akadály.

6: Akarhatjuk-e igazán a pozitív megoldást, hogyha nem mondjuk ki nyíltan, hogy az nem egyenjogúság, hanem hegemonizmussá, mégpedig **nyelvi és nemzeti hegemonizmussá eltorzult bizalmatlanság** (és kevésbé szélsőséges nacionalizmus is), hogyha ez az „**egyenjogúság**” **csupán** azt jelenti, hogy minden kisebbséginek teljes *joga van a többségiek nyelvén tanulni, beszélni és gondolkodni*.

A konkrét teendőkből pedig ezekre hívnám föl a figyelmet:

1) Anyanyelvünk jó vagy rossz elsajátításában jelentős szerepe van a magyarra **szinkronizált rengeteg filmnek**. (Nem mindenki nézi őket, de nyelvközösségi szinten nagyon is sokan ahhoz képest, hogy határuknak a jelentőségét figyelembe vegyünk. Már azért is, mert a műsorra tűzött magyar filmek számaránya elenyésző a magyarra – rosszul – fordított idegen nyelvű filmekével szemben.) A fordítónak ugyanis nemcsak „magyarul és angolul beszélni” kellene tudnia, hanem célszerű lenne ismernie a két nyelv kontrasztivitásait, s amelyik nyelvre fordít, azt tudnia **anyanyelvi szinten** használni.

2) A **nyelvvelvelés** szerencsére már rég elmozdult a pusztá szókészleteti jelentések kizárólagos figyelé-

sétől, de nyelvhasználatunkat ma a jelenleginél sokkal több grammatikai szempontból kellene gondozni. Ez az ügyelet szinte minden nyelvi részrendszerre kiterjedhetne.

A **szókészlet**i idegenszerűségek és az egyéb szókészleti vétségek jelentik ugyanis csaknem a legkisebb veszélyt anyanyelvi készségünk életképességére nézve, noha valóban elképesztő tömegben árasztják el mindennapi közéletünk kommunikációját a nagyrészt fölösleges idegen közszavak – főleg a sznobság zsargonját. Nehezebben orvosolhatók és nagyobb, tartósabb kommunikációs zavart okozhatnak az ilyenek: *a tartamérzék sorvadása, a szórend, a birtokos szerkezet és a vonatok bomlása, a grammatikai szegényedés, a hanglejtési zavarok, az anyanyelv-használati hézagok terjedése és következményei, a stílusérték bomlása* – pl. *a szleng indokolatlan köznyelvűsítése, vagyis ha nemcsak a maga helyén használ(tat)juk az „oké”, a talk-show, a „csúsztat”, a „talizik a csajjal vagy a főnökkel”, a „lenyúl valamit” típusú nyelvelemeket; továbbá ilyen a nyegle, idegen hanglejtés, a hamis vagy összevissza hangsúly* stb.

3) Konkrét föladat lehetne föltérképezni a három régió **anyanyelvi környezetének** tipikusabb életföltételeit.

4) Konkrét föladat lehetne kézikönyvszerűen alkalmazhatóbbá tenni pl. a **helyesírási szabályzatot** (anélkül, persze, hogy a szabályok tartalmát és rendszerét megbolygatnánk). A szemléltető példák hiányosságaira gondolok, továbbá az ún. kivételekre, az írásjelekre és a tulajdonnevek fejezetére, a mozaikszavak és a rövidítések használatára, a szabályszoveg világos egyértelműségére stb.

5) A turizmust és a kereskedelmet nemcsak többé-kevésbé félénken bírálunk, hanem hatékonyan segítenünk is kellene abban, hogy vonzónak szánt **cégfölrataikon**, megnyerőnek szánt **plakátjaikon**, általában a **reklámszövegekben** nagyobb mértékben elkerülhessük a nyelvi **sekélyességet** és az **idegenszerűséget** majmoló zsargont. De ez más intézmények (utcai) fölrataira is vonatkozhatna. Szelíd példa a Rákóczi útról: „*Amerikai Sport Pub*”; a Baross térről: „*Happy Kinai Büfé*”. És vajon miért rejtély a Hűvösvölgyi úton a „*Kinderklub*” cégfölrata a magyar helybeliek és vidékiek előtt? Illetve számos egyéb fölrat, plakát, tájékoztató **csak idegen nyelven**. És nemcsak utcán, hanem a média sekély igényű műsoraiban is.

A nagyközönség számára konkrétá kellene tenünk, hogy **mi áll az utca** idegenforgalmi, kereskedel-

mi és pénzügyi nyelvhasználatának **zsargonja mögött**. Az illetékes cégtulajdonosok vajon az idegen turisták előtt szégyellik-e anyanyelvünket, vagy pedig csak a magyar lakosságot (netán „csak” a magyar nyelvet) felejtették ki közéletünknek ezen a nem jelentéktelen területén? Ezek után a két külső régió mit kezdjen majd anyanyelvével, mit gondoljon róla, hogyha Budapest utcáin kezdi nem találni fővárosát, melyre eddig anyanyelvében is fölnézett valamennyire, hanem csak egy világvárost?

6) Konkrét téma lehetne a **tövéghangzó megnyújtásának** elmaradása toldalékoláskor. (Ez elvéve már nemcsak délvidéki jelenség, de minden esetben az anyanyelvi elidegenedés egyik jele.) Itt említtem az abszurd **közbeékeléseket** is, valamint a **nagy kezdőbetű** fölös használatát, az igekötős és a **-ható** képzős melléknévi igenév merev **szórendjét**, a főnévi mutató névmási jelző **egyeztetésének** hiányát, a **műveltető ige** kategóriája használatának kiszorulását is.

7) Hogyha anyaországi irányítással, sőt minisztériumi vagy akadémiai fölügyelettel elkészülne hétényolc idegen nyelv **kontrasztív nyelvtana** (magyar—angol, magyar—román stb.), az éppúgy szolgálhatná az idegen nyelvek jobb és gyorsabb elsajátítását, mint az anyanyelvi elidegenedés fékezését. Főleg a fölsőoktatásban lehetne alkalmazni őket mindhárom nemzeti régióban. De hasznukat vehetnék oktatáson kívül is.

8) Régi mulasztásnak még égetően időszerű törlesztése lenne a legfontosabb magyar **kézikönyvek** (anyanyelvi és szaknyelvi) **tömeges célba juttatása**, a külső régiókban mindenekelőtt, de az anyaországban is. (Ilyenekre gondolok: helyesírási szabályzat, értelmező szótár, helyesírási szótár, idegen közszavak szótára, földrajzi és történelmi világatlasz, nyelvművelő szótár, szakszótárak, lexikon stb.)

9) **Az anyanyelv szakemberei** hivatottak lenni a foglalkozni nemcsak a magyar nyelvel, hanem az anyanyelvűség kérdéseivel is. (*Anyanyelvűség*-en értem az anyanyelvű általános kommunikáció valamennyi tényezőjét: anyanyelvű oktatás, pedagógusképzés, tankönyvírás, diákversenyek, igazgatás, közigazgatás, joggyakorlat, tömegtájékoztatás, közigazgatás, szórakozás föltételeinek minimális meglétét – a többnyelvűsődéssel párhuzamosan. Tudniillik tragikussá válhat, ha a **nyelvpolitikát** csak a politikusok határozzák meg. Ezért az MTA illetékes testületeinek állandó képvisellel jelen kellene lenniük pl. a Magyar Állandó Értekezlet ülésein,

kétoldali együttműködés létrehozása és fönntartása végett. De Brüsszelben is, természetesen.

Bár szerintem anakronizmus ma nem tudni, mégis mondanunk kell: **nem bűn**, ha a kis népek is ragaszkodnak anyanyelvükhöz, miként családunkhoz ragaszkodunk. S nem bűnünk, ha történelmünkben és népi-nemzeti kultúránkban is tudunk vagy akarunk gondolkodni. Sőt az sem megmosolyogni való, hogyha némelyikünknek még fohász a Himnusz, és szivárvány a magyar lobogó, miként gyerekeink és unokáink tekintete. (Ha nem is olyan mértékben, mint pl. Kanadában, ahol a kis elsősök is naponta a kanadai himnusszal kezdik a tanulást.)

És mondanunk kellene: **igenis bűn** ezt a ragaszkodásunkat és ezt a fajta tűnő nemzeti érzést nacionalizmusnak bélyegezni, miként bűn és cinizmus bármelyik rejtett vagy nyílt **magyargyűlöletet liberalizmusnak szépíteni**. Valamint bűn különbséget tenni a kis és a nagy népek anyanyelvi és nemzeti érdekvédelmének jogossága között. És bűn elhallgatni, hogy az

anyanyelvvédelem gátlása is egyfajta idegengyűlölet – egyfajta hegemonizmus (burkolt) szolgálatában.

Amíg a határon túli magyar értelmiség nem anyanyelvén készülhet föl hivatására, és amíg a világdiaszpóra magyarsága tömegesen és rendszeresen nem küldheti gyerekeit az anyaországba magyar diplomát szerezni, addig a két régió a maga sok évtizedes többnyelvűségében – anyanyelve megtarthatásáért – **az ellentétes irányban** halad, és anyanyelvétől való elszigetelődése naponta növekszik, bármit mondunk is, vagy bárhogyan hallgatunk is róla. S amíg a nemzetrészek nem az anyaország felé közeledhetnek, addig a teljes magyarság anyanyelvi ereje és tudata (ha hosszabb távon is) **naponta fogy** az anyaországban is.

Már-már nem tudnánk eldönteni, hogy a magyar értelmiségben azok vannak-e többen, akik még nem ismerték föl anyanyelvünk **hosszú távú veszélyeztettségét**, vagy azok, akik nemzeti s anyanyelvi megmaradásunkat nem is akarják igazán.

Budapesten, 2003. szeptember 21-én.